

УДК 378.03.041(092)(437)

DOI <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/214706>**Юлія ТАЛАЛАЙ,**

orcid.org/0000-0003-3134-2030

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри германських мов і перекладознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) jatal@ukr.net**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СТАРШІЙ ШКОЛІ
(КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕНЬ ЧЕСЬКИХ І НІМЕЦЬКИХ НАУКОВЦІВ)**

У статті схарактеризовано теоретичні аспекти навчання іноземних мов у старшій школі: диференційний, особистісноорієнтований та комунікативний підходи навчання іноземної мови. Висвітлено ендогенні фактори індивідуальних особливостей учнів (вік учнів, (біологічний, соціальний), рівень інтелекту, афективні зміни (мотивації, відносини, емоції), особливості учнів, стилі й стратегії навчання) та екзогенні (соціальне походження учнів, тип навчання, наприклад, інтерактивне, здатність учня іти на контакт) фактори індивідуальних особливостей учнів. Виокремлено три групи характеристик, що впливають на рівень засвоєння учнями іноземної мови: сталі та загальні характеристики (функціонування мозку, пам'ять, сприйняття учнів), змінні характеристики, функціонування яких залежить від зовнішнього середовища. Встановлено необхідність застосування принципу диференційованого підходу до учнів під час викладання, а саме: вчителям слід враховувати еволюційні характеристики та особливості учнів, рівень розвитку тощо та відносно стабільні характеристики (емоції, відносини, вибір стратегії навчання тощо). Схарактеризовано концепцію цілісного навчання іноземної мови, яка базується на дослідженні різних напрямів діяльності учнів під час вивчення іноземної мови, різних способів обробки інформації правою і лівою півкулями головного мозку учня. Описано цілісне навчання, яке включає різні методи і заходи навчання: медитація і вправи на розслаблення, рольові ігри, спрямовані на отримання знань про себе в супроводі музики, малювання і рух як вербальні і невербальні вправи тощо. З'ясовано необхідність ефективнішої підтримки діяльності лівої півкулі головного мозку учнів під час викладання іноземних мов; у разі домінування однієї півкулі здійснюється рівномірне навантаження і взаємодія, за допомогою яких процес навчання є більш ефективним, враховуючи при цьому індивідуальні особливості учнів.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, ендогенні та екзогенні фактори індивідуальних особливостей учнів, комунікативний підхід, концепція цілісного навчання.

Yuliya TALALAY,

orcid.org/0000-0003-3134-2030

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Teacher at the Department of Germanic Languages and Translation Studies

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) jatal@ukr.net**THEORETICAL PRINCIPLES OF FOREIGN LANGUAGES TEACHING
AT HIGH SCHOOL (THROUGH THE PRISM OF THE CZECH
AND GERMAN SCIENTISTS' STUDIES)**

The article focuses on the teaching foreign languages theoretical aspects characteristics at high school: differential, personality-oriented and communicative approaches to teaching a foreign language. Endogenous factors of the students' individual characteristics (age of students, (biological, social), level of intelligence, affective changes (motivations, attitudes, emotions), students' features, learning styles and strategies) and exogenous factors of the students' individual characteristics (a social origin of students, the type of learning, for example, an interactive one), the student's ability to make contact). There are three groups of characteristics that affect the foreign language level acquisition by students: constant and general characteristics (brain function, memory, students' perception), variable characteristics, the functioning of which depends on the external environment. The necessity of applying the principle of a differentiated approach to students during teaching is established, in particular: the teachers should take into account the students' evolutionary characteristics and features, level of development, etc. and relatively stable characteristics (emotions, relationships, choice of learning strategy, etc.). The concept of holistic learning is characterized, which is based on the study of students' different activities during the process of studying a foreign language, different ways of processing information by the right and left hemispheres of the student's brain. Holistic learning has been described, which includes various teaching methods and activities: meditation and relaxation exercises, role-playing games, aimed at gaining

knowledge about oneself accompanied by music, drawing and movement as verbal and nonverbal exercises, etc. There is the drastic need to support the student's brain left hemisphere activities in the foreign languages teaching more effectively; in the case of one hemisphere domination, there is a uniform load and interaction, through which the learning process is more efficient, taking into account the student's individual characteristics.

Key words: *personality-oriented approach, endogenous factors and exogenous factors of the students' individual characteristics, communicative approach, holistic learning concept.*

Постановка проблеми. Основними завданнями навчання іноземної мови в старшій школі є пошук таких методик викладання, які допомогли б учням досягти найкращих результатів під час вивчення іноземної мови і звести до мінімуму різні труднощі, пов'язані з процесом навчання. Труднощі під час навчання іноземної мови можуть мати психологічний, фізіологічний характер, наприклад, індивідуальні особливості учня, або відсутність *диференційного підходу* на уроках іноземної мови.

Аналіз досліджень. Дослідженням аспектів методики навчання іноземних мов займалися такі чеські науковці, як Г. Лойова (Lojová, 2005), І. Пичова (Puchová, 1997), С. Ханусова (Hanusova, 2008), В. Янікова (Janikova, 2008a, 2008b), Р. Гренарова (Grenarova, 2008), Х. Кулошкова (Kyloušková, 2008), О. Зелінкова (Zelinkova, 2005). У наукових розвідках цих науковців виокремлюються особисті та комунікативні підходи. На врахуванні індивідуальних особливостей учнів під час навчання іноземних мов наголошувала науковець Г. Лойова (Lojová, 2005). На соціальній специфіці учнів зосереджує увагу в своїх дослідженнях С. Рімер (Riemer, 1997), П. Скехан (Skehan, 1998).

Мета статті – схарактеризувати теоретичні аспекти навчання іноземних мов у старшій школі Чеської Республіки: диференційний, особистісно-орієнтований та комунікативний підходи навчання іноземної мови, концепція цілісного навчання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Більшість чеських науковців (Г. Лойова Lojová, 2005), І. Пичова (Puchová, 1997), С. Ханусова (Hanusova, 2008) та ін.) погоджуються з думкою, що для досягнення мети підвищення ефективності викладання іноземної мови вже недостатньо лише оновити методику викладання та навчально-методичні матеріали, необхідно орієнтуватися на учня, таким чином приділяючи більше уваги *індивідуальним особливостям учнів* (Lojová, 2005). Концепція навчання іноземної мови з спрямованістю на учня вимагає від учителя знання з психології, зокрема психолінгвістики, нейропсихології, педагогіки і загальної дидактики. У цьому контексті необхідно підкреслити важливість гуманістичної психології Карла Роджерса (Rogers), якого вважають

основоположником підходу зосередження уваги на учні під час викладання іноземної мови. «Цей підхід зумовив зміни у відносинах «вчитель – учень» і у навчальному процесі загалом. Зокрема, вибір обсягу навчання особливо правильно відображають методи та методики викладання, діяльність і взаємодію в класі. Цей підхід є невіддільною комунікативною частиною вивчення мови» (Lojová, 2005: 29). Йдеться про *особистісноорієнтований та комунікативний підходи* до процесу навчання іноземної мови, надання поради щодо типів навчання, а також методів навчання, в центрі уваги яких є *індивідуальні особливості* учня.

Психологія та психолінгвістика – теоретичні дисципліни, в яких досліджуються й питання, пов'язані з індивідуальними відмінностями учнів у процесі опанування іноземними мовами. На цей час чеські педагоги (В. Янікова (Janikova, 2008a, 2008b), Г. Лойова (Lojová, 2005) та ін.) знаходять спільний консенсус у тому, що індивідуальні особливості учнів мають значний вплив на ефективність вивчення іноземної мови. Основна вимога до процесу навчання іноземних мов асоціюється з необхідністю орієнтуватися на індивідуальні особливості учнів, приймаючи будь-які рішення в методичному процесі. В останні десятиліття проблема індивідуальних особливостей учнів під час навчання іноземної мови все частіше виходить на перший план у працях чеських науковців: І. Пичова (Puchová, 1997), В. Янікова (Janikova, 2008a, 2008b), С. Ханусова (Hanusova, 2008), Р. Гренарова (Grenarova, 2008), Х. Кулошкова (Kyloušková, 2008), О. Зелінкова (Zelinkova, 2005).

Чеська дослідниця Г. Лойова у праці «Індивідуальні особливості під час вивчення іноземних мов» (Lojová, 2005: 29–54) висвітлює роль психології у процесі вивчення іноземної мови; виокремлює питання класифікації індивідуальних особливостей учнів під час вивчення іноземної мови; характеризує закономірності й особливості функціонування мозку, що залежать від віку та здібностей учня під час вивчення іноземної мови. «Питання про розмежування індивідуальних особливостей учня та їх класифікація є вихідними умовами не лише для потреб емпіричних досліджень, але й для процесу викладання

іноземної мови» (Lojová, 2005: 30). Г. Лойова (Lojová, 2005: 30) схарактеризувала особливості функціонування мозку для конкретних вікових груп, когнітивні процеси, навички учнів, стилі й стратегії навчання, мотивації й емоції (Lojová, 2005: 30).

На соціальній специфіці учнів зосереджує увагу в своїх дослідженнях С. Рімер (Riemer, 1997). П. Скехан (Skehan, 1998) виокремлює інтелект, самоідентифікацію учня, саморозвиток, переконання та інші особистісні чинники, які можуть впливати на вивчення іноземних мов, такі як: етноцентризм, авторитаризм, позитивна орієнтація на завдання, особиста прихильність, потреби досягнення, цілеспрямованість, наполегливість, інтроверсія або екстраверсія, співпереживання, ідентичність мови (*language ego*), терпимість до двозначності, родинне середовище, культурний фон, стать або особистість. Крім того, питання про класифікацію *індивідуальних характеристик*, які сприяють успіху в процесі вивчення іноземної мови, підлягають постійному обговоренню, що призводить до різних типів класифікації, з проєктуванням суб'єктивного підходу експертів щодо цього питання.

Відомий педагог С. Рімер (Riemer, 1997: 232–236) репрезентує класифікацію *індивідуальних*

здібностей учнів, які впливають на процес вивчення іноземної мови. Дослідниця виокремлює ендогенні та екзогенні фактори. До ендогенних факторів належить вік учнів, (біологічний, соціальний), рівень інтелекту, афективні зміни (мотивації, відносини, емоції), особливості учнів, стилі й стратегії навчання. До екзогенних факторів – соціальне походження учнів, тип навчання, наприклад, інтерактивне, здатність учня іти на контакт тощо. У Таблиці 1 виокремлено ендогенні та екзогенні фактори, що впливають на рівень засвоєння іноземної мови (Riemerov, 1997: 232–236):

Чеська дослідниця Г. Лойова виокремлює три групи характеристик, що впливають на рівень засвоєння учнями іноземної мови (Lojová, 2005: 34–35):

1. Сталі та загальні характеристики відносно всіх осіб. Завдяки взаємоповазі та врахуванню таких індивідуальних особливостей, як функціонування мозку, пам'ять, сприйняття учнів, можливо створити оптимальні умови роботи на уроках.

2. Змінні характеристики, функціонування яких залежить від зовнішнього середовища. Спираючись на принцип диференційованого підходу до учнів під час викладання, вчителям слід брати до уваги їхні еволюційні характеристики та особливості, рівень розвитку тощо.

3. Відносно стабільні характеристики, які можуть бути змінені протягом коротких проміжків часу. До відносно стабільних характеристик належать емоції, відносини, вибір стратегії навчання тощо.

Усі класифікації індивідуальних особливостей учня мають декілька загальних характеристик, адже індивідуальні особливості кожного учня представлені і проявляються в різних діапазонах, поєднані між собою та мають значення у процесі навчання іноземної мови. Подальше дослідження індивідуальних особливостей учня під час вивчення іноземної мови може слугувати формуванню суб'єктивної теорії навчання іноземних мов.

Модернізація процесу навчання іноземних мов передбачає реалізацію *концепції цілісного навчання* (*holistic learning, ganzheitliches Lernen*), що в теоретичному аспекті базується на дослідженні різних напрямів діяльності учнів під час вивчення іноземної мови, різних способів обробки інформації правою і лівою півкулями головного мозку учня. Дослідження зарубіжного науковця (Baig, 1990) підтверджують той факт, що ліва півкуля слугує для обробки інформації: аналітичної, лінійної, послідовної, символічної, в усній формі. Забезпечення функціонування мови значною мірою сприяє таким функціям обробки мови, як розуміння морфологічних і синтаксичних

Таблиця 1

Вплив ендогенних та екзогенних факторів на індивідуальні особливості учнів

Ендогенні фактори	Екзогенні фактори
Вік (біологічний вік, соціальний вік, когнітивний розвиток)	Навчання (інтерактивне навчання – ученя, методи навчання, навчальні матеріали)
Інтелект/Здібність задатки до вивчення іноземних мов (когнітивні зміни та інші незалежні зміни)	Соціальне походження (житлові умови, сімейний стан, друзі, соціальний статус)
Афективні зміни (мотивації, відносини, емоції)	Здатність учня іти на контакт (наприклад, вузьке або віддалене ставлення до суспільства цільової мови і його якість)
Особливості учня	Взаємодія і якість (ця категорія впливає на рівень соціального комунікативного контакту з іноземною мовою в концепції дискурсивного аналізу)
Стилі навчання і стратегії	
Індивідуальний досвід вивчення іноземної мови	

закономірностей, словесного вираження, декодування лексичного значення слів тощо. Права півкуля обробляє інформацію цілісно, синтетично, інтуїтивно, одночасно, зокрема, невербально, опирається радше на фантазії і забезпечує функціонування мови, залучаючи до цілісної й синтетичної обробки в сприйнятті мови, декодування невербальної мови (інтонація, голос, темп) і невербальних сигналів зв'язку (жести, міміка). Сприйняття мови поєднується з емоційно-образотворчою ідеєю (Baur, 1990: 19; Lojová, 2005: 52–54]. Ефективніша підтримка діяльності лівої півкулі головного мозку допомагає під час викладання іноземних мов; у разі домінування однієї півкулі здійснюється рівномірне навантаження і взаємодія, за допомогою яких процес навчання є більш ефективним, враховуючи при цьому індивідуальні особливості учнів. Р. Вескамп (Weskamp, 2001: 77) наводить у цьому контексті майже класичний приклад: «Ми не можемо зрозуміти слово (зрозуміти його значення), але об'єднуємо його в нашій уяві за допомогою асоціацій, пов'язаних зі звуками, зображеннями, смаками чи дотиками, таким чином зберігаючи внутрішній образ. Граматичне явище ми можемо, наприклад, не тільки передати як ізольоване, а й використати в оповіданні, творі або передати за допомогою фізичної

активності або рольових ігор. Робота з текстом не може обмежуватися повторенням його змісту або коментарів, але можна знайти застосування заходів, що підтримують емоційний вимір процесу навчання» (Weskamp, 2001: 77).

Концепція цілісного навчання іноземної мови повинна базуватися на здатності учнів відкривати для себе свої можливості, а отже, поряд з пізнавально-інтелектуальною стороною важливу роль відіграють емоційні аспекти. Цілісне навчання включає різні методи і заходи навчання, такі як, наприклад, медитація і вправи на розслаблення, рольові ігри, спрямовані на отримання знань про себе в супроводі музики, малювання і рух як вербальні і невербальні вправи тощо (Löffler, 1979; Lenčova, 2007).

Висновки. На думку чеських дослідників Г. Лойової, І. Пичова, С. Ханусова, В. Янікова, Р. Гренарова, Х. Кулошкова, О. Зелінкова, І. Ленцова, до теоретичних аспектів навчання іноземних мов у старшій школі належать диференційний, особистісноорієнтований та комунікативний підходи, а також концепція цілісного навчання іноземної мови.

Перспективу дослідження вбачаємо в необхідності вивчення мовної інтерференції під час навчання першої та другої іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baur R. S. Superlearning und Suggestopädie. Grundlagen – Anwendung, Kritik – Perspektiven. Berlin und München : Langenscheidt, 1990. 135 s.
2. Grenarova R. Komunikativni pristup ve vyuce cizoho jazyka u zaku se specifickymi poruchami uceni. Problematika pocatecni vyuku ruskemu jazyku u zaku s narusenou komunikacni schopnosti – vysledky vyzkumu. In : Klenkova J., Vitkova M. (eds.) Vzdelavani zaku s narusenou komunikacni schopnosti. Education of Pupils with Impaired Communication Ability. Brno : Paido, 2008. 197–210 s.
3. Hanusova S. Ucebni styly a strategie ve vyuce cizoho jazyka u zaku se specifickymi poruchami uceni / S. Hanusova. In : Komensky. Brno : Pedagogicka fakulta MU. roč. 132. č. 5. 2008. S. 25–30.
4. Janikova V. Kommunikativer Fremdsprachenunterricht und Kinder mit Teilleistungsstörungen. Ihre Schwächen und Stärken im Deutschunterricht / V. Janikova. – In : Grenarova R., Vitkova M. (eds.) Komunikativni pristup v cizojazyce vyuce u zaku s SPU. Communicative Approach in foreign Language Teaching in Learners with SLD. Brno : Masarykova univerzita, 2008 a. S. 69–78.
5. Janikova V. Kommunikativni vyuka nemecky a ustni projev u zaku s narusenou komunikacni schopnosti. In : J. Klenkova. Vzdelavani zaku s narusenou komunikacni schopnosti. Education of Pupils with Impaired Communication Ability. Brno : Paido, 2008b. S. 159–173.
6. Kyslouskova H. Zaci se specifickymi poruchami uceni ve vyuce francouzského jazyka; vysledky vyzkumu provedeneho na skolach Jihomoravského kraje. In : Klenkova J (eds.) : Vzdelavani zaku s narusenou komunikacni schopnosti. Education of Pupils with Impaired Communication Ability. – Brno : Masarykova univerzita, 2008. S. 183–196.
7. Lenčova I. Celostna pedagogika ako cesta k humanizácii vyučovania. Na príkladoch z vyučovania nemeckého jazyka. *Pedagogické, Psychologické a didaktické vychodiska na príkladoch nemecky ako cudzieho jazyka*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2007. 35–41 s.
8. Lojová G. Individualne osobitosti pri uceni sa cudzich jazykov. Bratislava : Univerzita Komenskeho, 2005. 1. vyd. S. 29–54.
9. Löffler R. Spiele im Englischunterricht. Vom Lehrgelenkten Lernspiel zum schülerorientierten Rollenspiel. München : Urban & Schwarzenberg, 1979. S. 35–43.
10. Puchová I. Jazykove nadany zak. Navhr pedagogicke metody indentifikace cizojazyceho nadani. Pedagogika. roč. XLVII. č. 4. 1997. S. 355–371.
11. Riemer C. Individuelle Unterschiede im Fremdspracherwerb. Baltmannsweiler : Schneider Verlag, 1997. 185 s.
12. Rogers C. Teoria humanistyczna. URL: <http://www.dybinska.pl/rogers-carl.html>.

-
13. Skehan P. A. *Cognitive Approach to Language Learning*. Oxford : Oxford UP, 1998. 324 p.
  14. Zelinkova O. *Cizi jazyky a specifické poruchy učení*. Havlíckuv Brod : Tobias, 2005. 168 s.
  15. Weskamp R. *Fachdidaktik : Grundlagen & Konzepte*. Anglistik, Amerikanistik. Berlin : Cornelsen, 2001. 240 s.

REFERENCES

1. Baur R. S. *Superlearning und Suggestopädie*. Grundlagen – Anwendung, Kritik – Perspektiven. Berlin und München : Langenscheidt, 1990. 135 s.
2. Grenarova R. Komunikativni pristup ve vyuce cizih jazyka u zaku se specifickymi poruchami učení. Problematika pocatecni vyuku ruskemu jazyku u zaku s narusenou komunikacni schopnosti – vysledky vyzkumu. In : Klenkova J., Vitkova M. (eds.) *Vzdelavani zaku s narusenou komunikacni schopnosti*. Education of Pupils with Impaired Communication Ability. Brno : Paido, 2008. 197–210 s.
3. Hanusova S. Ucebni styly a strategie ve vyuce cizih jazyka u zaku se specifickymi poruchami učení. In : Komensky. Brno : Pedagogicka fakulta MU. roč. 132. č. 5. 2008. S. 25–30.
4. Janikova V. Kommunikativer Fremdsprachenunterricht und Kinder mit Teilleistungsstörungen. Ihre Schwächen und Stärken im Deutschunterricht / V. Janikova. – In : Grenarova R., Vitkova M. (eds.) *Komunikativni pristup v cizojazyce vyuce u zaku s SPU*. Communicative Approach in foreign Language Teaching in Learners with SLD. Brno : Masarykova univerzita, 2008 a. S. 69–78.
5. Janikova V. Kommunikativni vyuka nemciny a ustni projev u zaku s narusenou komunikacni schopnosti. In : J. Klenkova. *Vzdelavani zaku s narusenou komunikacni schopnosti*. Education of Pupils with Impaired Communication Ability. Brno : Paido, 2008b. S. 159–173.
6. Kyslouskova H. Zaci se specifickymi poruchami učení ve vyuce francouzského jazyka; vysledky vyzkumu provedeneho na skolach Jihomoravského kraje. In : Klenkova J (eds.) : *Vzdelavani zaku s narusenou komunikacni schopnosti*. Education of Pupils with Impaired Communication Ability. Brno : Masarykova univerzita, 2008. S. 183–196.
7. Lenčova I. Celostna pedagogika ako cesta k humanizácii vyucovania. Na prikladoch z vyucovania nemeckeho jazyka. *Pedagogicke, Psychologicke a didacticke vychodiska na prikladoch nemciny ako cudzieho jazyka*. Banska Bystrica : FHV UMB, 2007. 35–41 s.
8. Lojová G. *Individualne osobitosti pri učení sa cudzich jazykov*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2005. 1. vyd. S. 29–54.
9. Löffler R. *Spiele im Englischunterricht*. Vom Lehrgelenkten Lernspiel zum schülerorientierten Rollenspiel. München : Urban & Schwarzenberg, 1979. S. 35–43.
10. Pychová I. Jazykove nadany zak. Navhr pedagogicke metody indentifikace cizojazyceho nadani. *Pedagogika*. roč. XLVII. č. 4. 1997. S. 355–371.
11. Riemer C. *Individuelle Unterschiede im Fremdspracherwerb*. Baltmannsweiler : Schneider Verlag, 1997. 185 s.
12. Rogers C. *Teoria humanistyczna*. URL: <http://www.dybinska.pl/rogers-carl.html>.
13. Skehan P. A. *Cognitive Approach to Language Learning*. Oxford : Oxford UP, 1998. 324 p.
14. Zelinkova O. *Cizi jazyky a specifické poruchy učení*. Havlíckuv Brod : Tobias, 2005. 168 s.
15. Weskamp R. *Fachdidaktik : Grundlagen & Konzepte*. Anglistik, Amerikanistik. Berlin : Cornelsen, 2001. 240 s.